

İKİ ZİRVE ĞARŞISINDA DÜŞÜNCELER*

[Yunus Emre ve Âşık Veysel]

Bahtiyar VAHABZADE

(Yayıma hazırlayan: Fatma AKPINAR)

Men dünyadan geder oldum

Ğalanlara salam olsun.

Yunus İmre

Bu, öz “men”inden yuĞarı ĞalĞan [benliĞinden kurtulan], özünü gelecek nesillerin varlıĞında tapan [bulan], özüne déyil, bütün beşeriyete güvenen büyük bir insanın, hem de - merifetin sözüdür. Bütün beşeriyet bu cür [böyle] düşünseydi, yaşamaĞ ne geder güzel ve ne geder asan olardı...

Öz “men”inden yuĞarı ĞalĞmaĞ, özünü başĞalarında tapmaĞ, ne büyük seadettir. Öz esrinde dayanıb gelecek esrlere salam veren Yunus İmrenin cismen néçe il yaşadığını bilmirik. Amma menden onun yaşını soruşsalar, déyerem, onun yaşı, helelik, esri ile esrimiz arasındadır.

O, 700 il yaşamışdır. 700 il yaşayan adamın bundan sonra beşeriyetin ömrü geder yaşamaĞ haĞĞı vardır. Ona göre ki, o bir ĞalĞın baĞrından Ğopub beşeriyete oĞul oldu. Ona göre ki, o, yalnız özünün, öz ĞalĞının derdlerini déyil, beşeriyetin, bütün insanlıĞın derdini ötdü [dile getirdi]. Buna göre de ne geder yer üzünde ĞeyirĞahlıĞ, insanlıĞ, heĞiĞet ve merifet, gözellik ve neciblik var, Yunus İmre de var. İnsanı ucaldan bu güzel insani kéyfiyetleri başa düşüb, deyerlendirmek var, İmre de var.

O, heyatı sévdi, amma ölümden de ĞorĞmadı, çünkü ölümdé heyatın ölmezliyini tapdı, heyatın yénileşmesini gördü. Çünkü heĞiĞeti ve merifeti dinler dini, şeriet ve teriĞeti ise yalnız o ulu dine Ğeden yol hésab étdi.

Şeriet, teriĞet, yoldur gédene,

HeĞiĞet, merifet, ondan içeri.

* Bu yazı Memmed Aslan'ın Yunus Emre ve Âşık Veysel'in şiirlerinden seçmeler yaparak Azerbaycan Türkçesine aktardığı ve *Yunus İmre-Aşık Veysel İki Zirve* adıyla yayımlanan (Bakı, Yazıcı, 1982) kitabına “İki Zirve Ğarşısında Düşünceler” adıyla ön söz olarak yazılmış, daha sonra külliyatına da alınmıştır.

Budur böyük türk ozanı, dedeler dedesi, müdrikler müdriki, ağsaçlı Yunus İmrenin felsefesi, heyat gayesi!

Hegîgeti ve merifeti heyat gayesi seçen bu dede şair “Bir men vardır mende menden içeri” dédiyi zaman neyi nezerde tuturdu? “Men”inden içeride olan o “men” neymiş göresen?

- Hegîget ve merifet!

Hegîgeti ve merifeti, onu ehate éden [kuşatan] etraf mühitde - ye’ni - cemiyetde tapa bilmeyenler hemişe öz içine gâpılmış, ahtardığını gönül dünyasında, heyal aleminde gezmeye başlamışlar.

Özlerini mühite, cemiyete uyğunlaşdırmağı bacarmayan, eslinde istemeyen fikir adamları öz içinde yarattığı heyalı hegîget dünyası ile teskinlik tapırlar. İç dünyası ile çöl dünyası, dildeki yalanla ürekdeki hegîgetin ebedi savaşında insan özünü ahtarır, bu zaman “Néce olur ezmi-sefer?” “Görhu gıyametdedir; ya men néçin gızaram?” “Ademin torpağını dörd ferişte gütürdü, suyunu neden gâtdı?” kimi suallar garşısında dayanmalı olur.

Özünü ahtarma yollarındaki sualların cavabını, o, “Cümle vücudda bulduğ” şé’rinde béle vézir:

*Yéddi yér, yéddi göyü
Dağ, denizi, her şeyi,
Uçmağ ile, tamuyu
Cümle vücudda bulduğ.*

*... “Tövrat” ile “İncil”i
“Guran” ile “Zebur”u
Me’nasındaki nuru
Cümle vücudda bulduğ.*

Demek ulu şair, cennet ve cehennem ve dörd mügeddes din kitabının me’nasını insanın özünde tapır, insanı bunların hamısının fövgünde görür [üstünde görüyor]. Bu me’nadan ve bu hikmetden hebersizler heyat govğasında - öz “men”ini ireli çekir, başğasını düşünmür, daha çoğ malik olmağa can atır. Lakin hardasa gelbinin derinliyinde bir ses ona hağsız olduğunu déyir. Bağ [işte] bu ses Yunus dili ile déyecek olsağ “men”den içerideki “men”in sesi, ye’ni hegîget ve merifetin sesidir.

Yunus hemişe görünen “men”inin dili ile déyil, göze görünmeyen, içerideki “men”inin - ye’ni hegîgetin ve merifetin dili ile danışıp bizi de özü kimi düşünüb özü kimi hikmet dili ile danışmağa çağırımıdır. Buna göre de biz ona “hegîget ve merifet neğmekarı” dések, onun ulular cergesindeki [sırasındaki, katındaki] yerini teyin étmış olarığ.

Hegîget ahtarısından [aramasından] yorulmayan bu ulu ozan gerçeyi derk étmek üçün alışıp yanmağ merifetini ireli sürür, bu yoldaki ezabları, ıztırabları seadet sayır:

*Éşğ oduna varmı evez?
Ona yanan “yandım” démez.*

“Yandım” - déye feryad étmediyine göre ulu şair “cahil meni göre bilmez” déyir. Ona göre ki, cahil yalnız gözle görünenleri göre biler. İçden yananları ve bu yangını seadet sanıb gışgırmayanları, elbette, cahil göre bilmez. Çünkü onun gözleri adi gözlerdir. Adi gözle içi, menevi dünyanı görmek mümkün déyil. Bunun için ağıl, idrak gözü, besiret gözü lazımdır. Aşığın iç yangısını yalnız aşığın özü kimi yananlar ve ğananlar, çölü [dışı] déyil, içi görmeyi bacaranlar göre biler. Şair “gözsüz meni kim görer?” dédiyi zaman içi görmeyi bacaran besiret gözünü - ağıl, idrak gözünü nezerde tutur.

Üzden [yüzden, dışarıdan] görünmeyen könül yangısı, éle mügeddes, éle ulu yangıdır ki, gözle görünen güneş béle ona pervanelik édir:

*İmdad éden géce-gündüz
Bağrı yanığ üryanığ biz.
Bir çırağdır meclisimiz
Güneş onun pervanesi.*

Bir bahın, şair, heğıget eşğine yanan üreklerin yangısını hansı mertebeye ğaldırır. Bélelikle, büyük duyğularla, büyük fikirlerle yaşayan büyük şair özünden sonraki nesilleri ğanmağa ve ğandığının oduna yanmağa çağırır.

* * *

Yunus İmreden 700 il sonra türk ğalgının bağrından Aşığ Véysel nalesi fişğırdı. XX yüz illikde Aşığ Véysel dili ile Yunus İmre danışmağa [konuşmaya, söylemeye] başladı. Bu, yéni dünyanın yéni Yunusu idi:

*Dalğın-dalğın séyr éledim dünyanı
Boyalar ne, çiçekler ne, ğoğu ne?
Huşdan-başdan oldum me’na ahtarıb
Görünen ne, gösteren ne, görgü ne?*

Her çiçekde, her boyada [renkte], her sesde, her nefesde, her duyulanda, her duyuranda, her yolda, her yorğunda, her söyleyende ve her söyledende me’na ahtarın [arayan] ve bütün bu düşüncelerinde yarananın ve yaradanın, evvelin ve sonun sirrini izleyen bu ğalg ozanı özünün ulu selefi Yunus İmre tefekkürü ile danışmırdımı [söylemiyor mu idi]? Bütün bunlar Yunusda gördüyümüz heğıget ahtarısı déyildimi?

Éle bil [sanki] Aşığ Véyselin uşag [çocuk] yaşlarından gözlerini itirmesi de öz ustasının heğıği şagirdi olmağda ona kömek étmişdi. Yunus “gözsüz meni kim görer?” “Cahil meni göre bilmez” déyende ona ağıl, merifet ve me’na gözü ile bahmağı tövsıye [tavsiye] édir. Gözlerini itiren [kaybeden] Aşığ Véysel taléyin ona vérdiyi bu cezanın evezini [ıvazını, karşılığını] dünyaya adi gözle déyil, me’na ve hikmet gözü ile bahmağda tapdı. Yunus “dünyaya hikmet gözü ile bah” démişdi,

cismani gözden mehrum olan Véysel onsuz da dünyaya menevi gözle, hikmet gözü ile bahmağa mecbur idi. O bahdı ve gördü... Véyselin dünyaya vérdiyi:

*Şekilsiz, kölgesiz, canlar, néfesler
Duyulan ne, duyuran ne, duyğu ne?-
Gelen ne, géden ne, yol ne, yorğu ne-*

suallarına Yunus da ve onun kimi ulu şairlerin çoğu da cavab tapa bilmemişti. Véysel de tapa bilmedi. Amma bu cavabsızlığın özü başğa cür [biçimde] cavab idi... Buna göre de Véysel “heğiğete géden iz belli déyil”. “Öz sebrimle teskin étdim özümü” déye [diye] cavabı, derk olunmamazlığda tapır [idrak edilmezlikte buluyor].

*Bitmedi dünyanın ğuru davası
Çekil Véysel, bu guşeyi-Vehdete!*

“Guşeyi-Vehdet” ise göca Şerğın C. Rumi, Yunus İmre, Nesimi, Şems Tebrizi kimi bir çoğ mütefekkirlerinin son sığınacağ yeri idi. Onlar dünyaya vehdet gözü ile bahır, bu felsefî mektebde özlerini teskin édirdiler.

*Könlüme delisen - démişem başdan
Üşümez borandan, islanmaz yaşdan.
Boğulmaz denizden, yanmaz ateşden,
Ateşi, hem közü özünden olan.*

Borandan üşümeyen, sudan islanmayan, ateşden yanmayan bu deli könlü, heğiğet yolunun yolcusu olduğundan ateşi ve közü de özündendir. Ona göre ki, könlü, bilmece dünyaya öz içinden bahır. Ona göre ki, esl gövğa [kavga] mühtelif yol ve teriğetlerle dolu olan dünyada déyil, dünyaya me’na gözü ile bahın aşğın öz içindedir. Ona göre ki, aşğın “men”inden içerde başğa bir “men” de var.

İç-içe dayanan bu “men”ler bir-birini tesdiğ déyil, inkar édir. Bu “men”ler üz-üze dayanıb [yüz yüze gelip] biri digesine diğ ğıdır [diğ biliyor, meydan okuyor]: Bu “men”lerin bir-birinin inkarında insan duyğularının tamlığını ve tebietin vehdetini görürük.

*Derdsiz aşğ diyar-diyar dolanmaz,
Başının gövğası özünden olar.*

Bütün bu ince nöğtelerde Véysel néce [nasıl] de Yunusla birleşir.

Türk halğ şé’rinin bu iki neheng [muhteşem, büyük] dağ başğa-başğa eslerde dayansalar [dursalar] da, fikren ne géder yahındırlar. Odur ki [o yüzdendir ki], Yunus zirvesinden Véysel, Véysel zirvesinden Yunus görünür.

Bütün bunlarla beraber, Véysel her halda öz çağının övladı idi. O, ümumi nöğtelerde Yunusla sesleşse de, bir çoğ nöğtelerde dünyaya öz gözü ile bahır, zamanesi ile sesleşir. Bu cehtden Véysel şé’rinde heyatın nefesi daha boldur. O, öz büyük ustadı kimi, ümumi insanlığı, necabeti, bütün milletlere şamil édir, insanlığı adından danışır:

*İnsanlığdan uzağ görünen işler,
Bütün milletlere derd olub géder.*

Aşığ Véysel dünyadaki hağısızlığlardan ve “fisğü-fücur”dan uzağlaşmanın yégane çaresini torpağa bağlamağda, insanı ucaldan zehmete [yücelten emeğe] sarılmağda görür. Aşığa göre torpağ bütün derdlerin dermanıdır. Çünkü o, sehavetlidir [çömerttir]. Ona “Bir çerdek [çekirdek, tohum] véersen, o sene bir bostan véer”. Buna göre de insan için “torpağdan sadığ dost yoğdur”.

*Ėarnın yardım gazmayınan, bélinen,
Üzün yırtđım dırnağilen, elinen
Yéne meni Ėarşıladı gül ilen
Menim sadığ yarım Ėara torpağdır.*

Bütün bu “pisliklerin” [kötülüklerin] müğabilinde torpağ hemişe yağşılığ édir, insanı géyindirir, yédirir, içirir, erseye çatdırır [büyütüyor, var ediyor].

Bélelikle, réal me’nada gütürülen torpağ öz yağşılığ güdreti ile ilahileşdirilir, torpağa zehmetin birliyinden insan seadeti yaranmış olur. Buna göre de torpağ onun Ėedir-Ėiyetini bilen insanın sadığ dostudur, hem de ona göre ki, yer üzünde başına min bela gelen insan yalnız torpağın Ėoynunda dincele bilir. Bu nöğtede de Véysel büyük ustasının sesine ses véir.

Türk Ėalđ şe’rinin bu iki ulu dağından sızan çeşmelerin büllur suyundan bir néce Ėetreni [birkaç damlayı] Ėurbani, Alı, Elesger kimi uca dağlar yétişdiren senetséver, Ėedirbilen Ėalđımıza çatdırmağı [ulaştırmayı, sunmayı] özümüze borc bildik.

“Veten ocağının istisi”, Bakı, 1982